

UTCC University of
the Thai Chamber
of Commerce
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

เพศภาวะ ปัญญาประดิษฐ์ และการจัดระเบียบ ความสัมพันธ์ทางสังคมในโลกเทคโนโลยี

Gender, Artificial Intelligence, and the Structuring of Social Relations
in a Technological World

ฉัตรทริกา นภาธนาพงศ์ และเขมภักทร ทฤษฎิคุณ

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

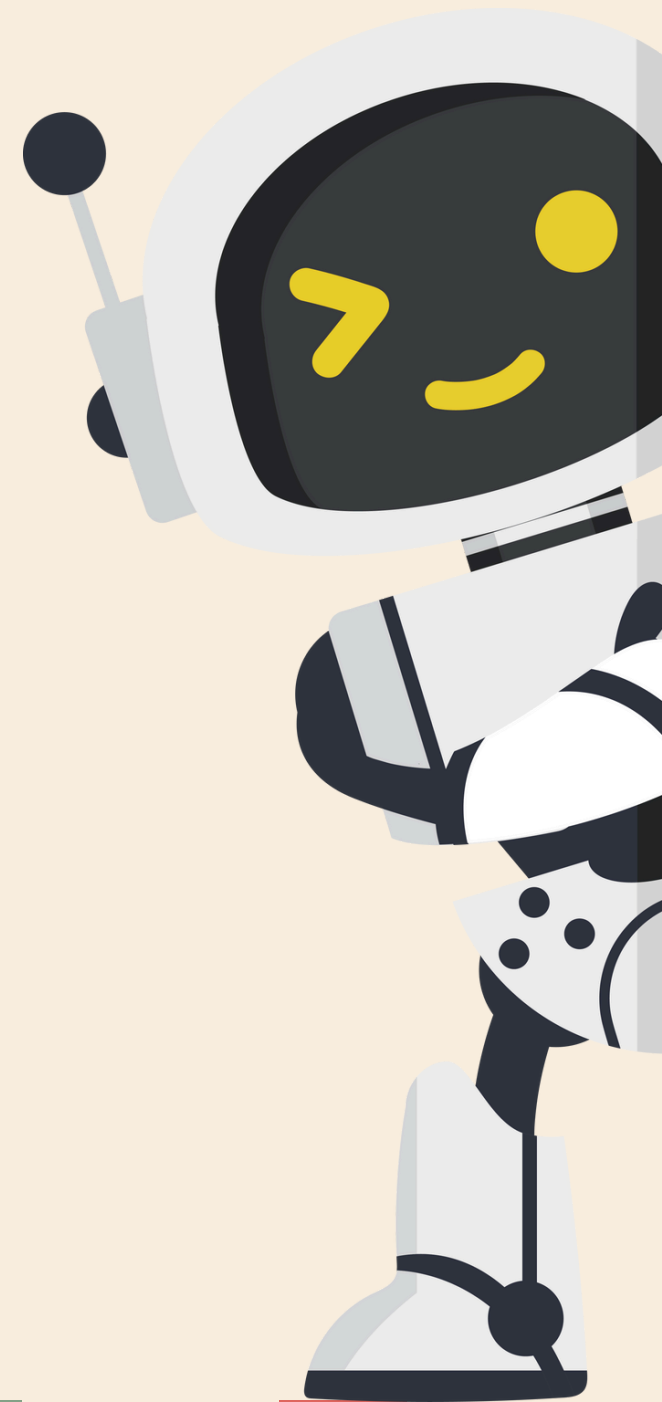
chattrika_nap@utcc.ac.th และ khemmapat_tri@utcc.ac.th

งานประชุมวิชาการระดับชาติ ไทย LGBTQIA+ศึกษา 2025: ทวน-ท้าวความคิด พินิจอนาคต

29 สิงหาคม 2569 ณ ศูนย์มณฑลวิทยาสิรินคร

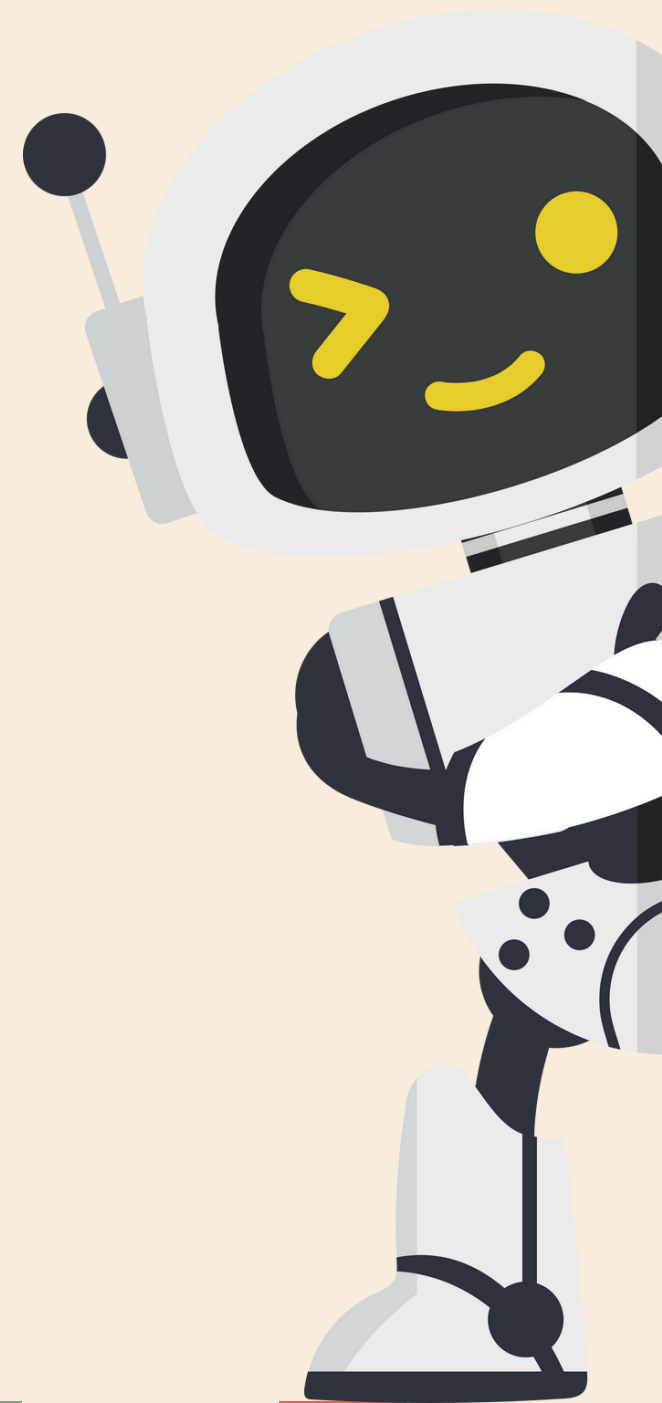
ที่มาและความสำคัญ

- แม้สังคมจะเปิดรับความหลากหลายทางเพศมากขึ้น แต่อำนาจชายเป็นใหญ่ยังคงฝังแน่น
 - กรอบวัฒนธรรมและกฎหมายในปัจจุบันยังคงผลิตซ้ำบทบาทเพศแบบทวิเพศ ทำให้ผู้มีอัตลักษณ์อื่นถูกกีดกันจากการยอมรับเชิงโครงสร้าง
- **AI กลายเป็นกลไกใหม่ที่มีบทบาทในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางเพศในโลกสมัยใหม่**
 - เทคโนโลยี AI ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือของมนุษย์อีกต่อไป แต่มีลักษณะ agent ที่มีผลต่อการจำแนกและตีความเพศของมนุษย์
 - อคติในข้อมูลที่ใช้ฝึก AI ส่งผลให้เกิดการจำกัดและทำให้มองข้ามความหลากหลายทางเพศ
 - มาตรการทางนโยบายและกฎหมายที่มีอยู่ยังคงจำกัดกรอบการแก้ปัญหาไว้ที่ผลลัพธ์ โดยไม่ได้ทำความเข้าใจโครงสร้างอำนาจที่กำกับความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้
- **จึงมีความจำเป็นในการพัฒนากรอบการวิเคราะห์ใหม่ ที่มองเห็น AI เป็น “ผู้กระทำ” (actor) ร่วมในเครือข่ายการประกอบสร้างเพศ**
 - บทความนี้เสนอการใช้แนวคิด Actor-Network Theory (ANT) วิเคราะห์ AI ในฐานะ “ผู้กระทำ” ที่ร่วมสร้างอัตลักษณ์ทางเพศ

คำถามวิจัย

- โครงสร้างอำนาจทางเพศที่แฝงอยู่ใน AI ส่งผลกระทบอย่างไรต่อการเกิดขึ้นของความยุติธรรมทางเพศ?
- กฎหมายสามารถจัดการและกำกับความเป็นเพศที่เกิดขึ้นผ่าน AI ได้อย่างไร? และควรมีแนวทางใดในการกำหนดนโยบายหรือมาตรฐานทางกฎหมายในอนาคต?

แนวทางการศึกษา

การศึกษาใช้วิธีการศึกษา 2 วิธีการ ประกอบกันคือ

การวิเคราะห์โดยใช้
กรอบแบบ ANT

การศึกษา
กฎหมายเปรียบเทียบ
(Comparative Law)

เพื่อหาข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

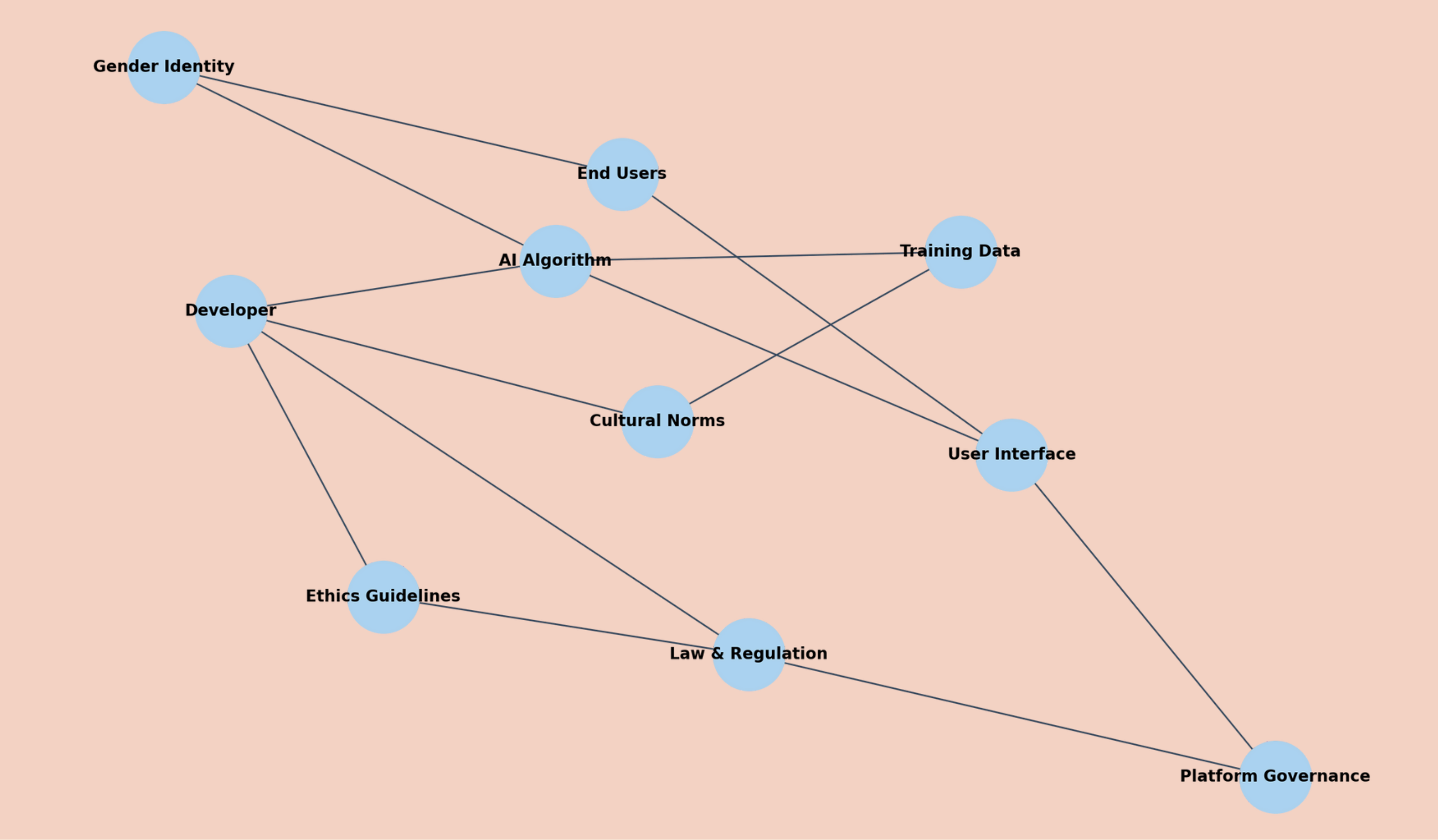
แนวทางการศึกษา

- แนวคิดนี้ไม่ได้ใช้ ANT เพื่อเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม แต่ใช้มันสร้างแนวทางการวิเคราะห์เพื่อชี้ให้เห็น "ช่องว่าง" ที่กฎหมายยังไม่เห็น
 - ตั้งคำถามว่าเพศถูกผลิตซ้ำในระบบ AI อย่างไร
 - แยกชั้นผู้กระทำที่เกี่ยวข้อง
 - สร้างแนวคิดเครือข่ายที่กฎหมายต้องเข้าไปแทรกให้ได้
- เพศภาวะในระบบ AI ไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่สะท้อนจากข้อมูล แต่ถูกร่วมผลิตผ่านเครือข่ายของผู้พัฒนา อัลกอริธึม อินเทอร์เฟซ กฎหมาย และประสบการณ์ของผู้ใช้

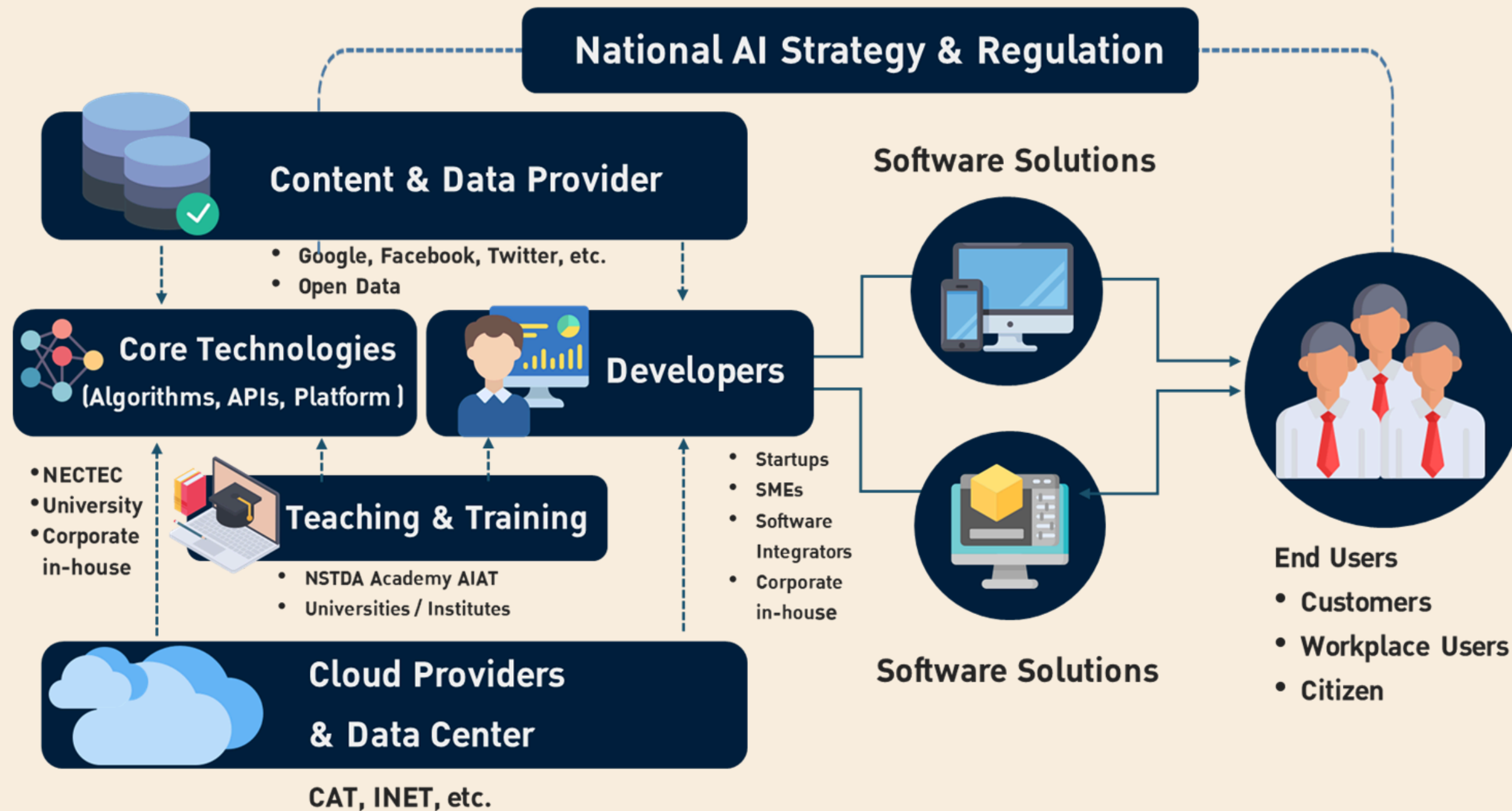
ผู้กระทำ	บทบาทในเครือข่าย
Training data	สร้างเพศแบบ binary
UX/UI	บังคับให้เลือกเพศชาย/หญิง
ผู้พัฒนา	กำหนดเสียงเพศ-ใบหน้า
กฎหมายปัจจุบัน	ไม่ครอบคลุม gender identity

แนวทางการศึกษา

Main Player ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม AI

การใช้งานและการพัฒนาเทคโนโลยี AI ในประเทศไทยตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำมีองค์ประกอบของระบบนิเวศ (Ecosystem) ประกอบด้วย

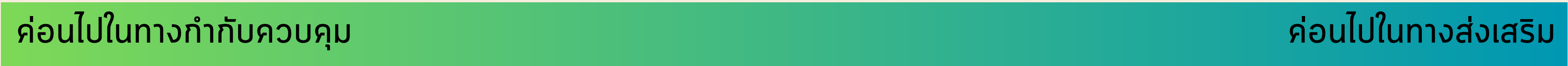
- 1)กลุ่มผู้ใช้งาน AI (Demand side) จากภาคเอกชน ภาครัฐ และภาคประชาชน
- 2)กลุ่มผู้พัฒนาเทคโนโลยี (Supply side)
- 3)กลุ่มผู้เชื่อมโยงซึ่งเป็นผู้ให้บริการด้านดิจิทัลหรืออุปกรณ์ต่างๆ ที่นำมาประกอบในระบบ AI
- 4)กลุ่มด้านผู้กำกับนโยบายต่าง ๆ

แนวทางการศึกษา

การศึกษาแบบกฎหมายเปรียบเทียบ

การคุ้มครองผู้บริโภค

การส่งเสริมเทคโนโลยี AI

การควบคุมโดยรัฐ

การเปิดเสรีการพัฒนา

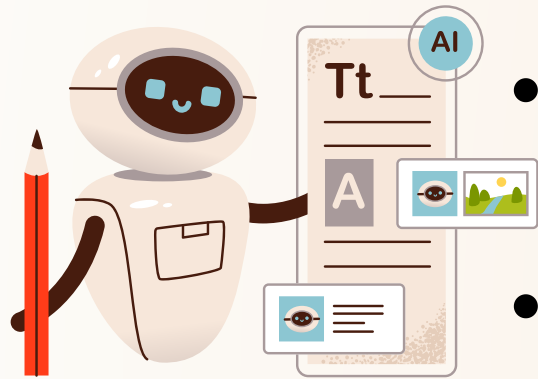

พัฒนาการของเพศภาวะสู่ยุค AI

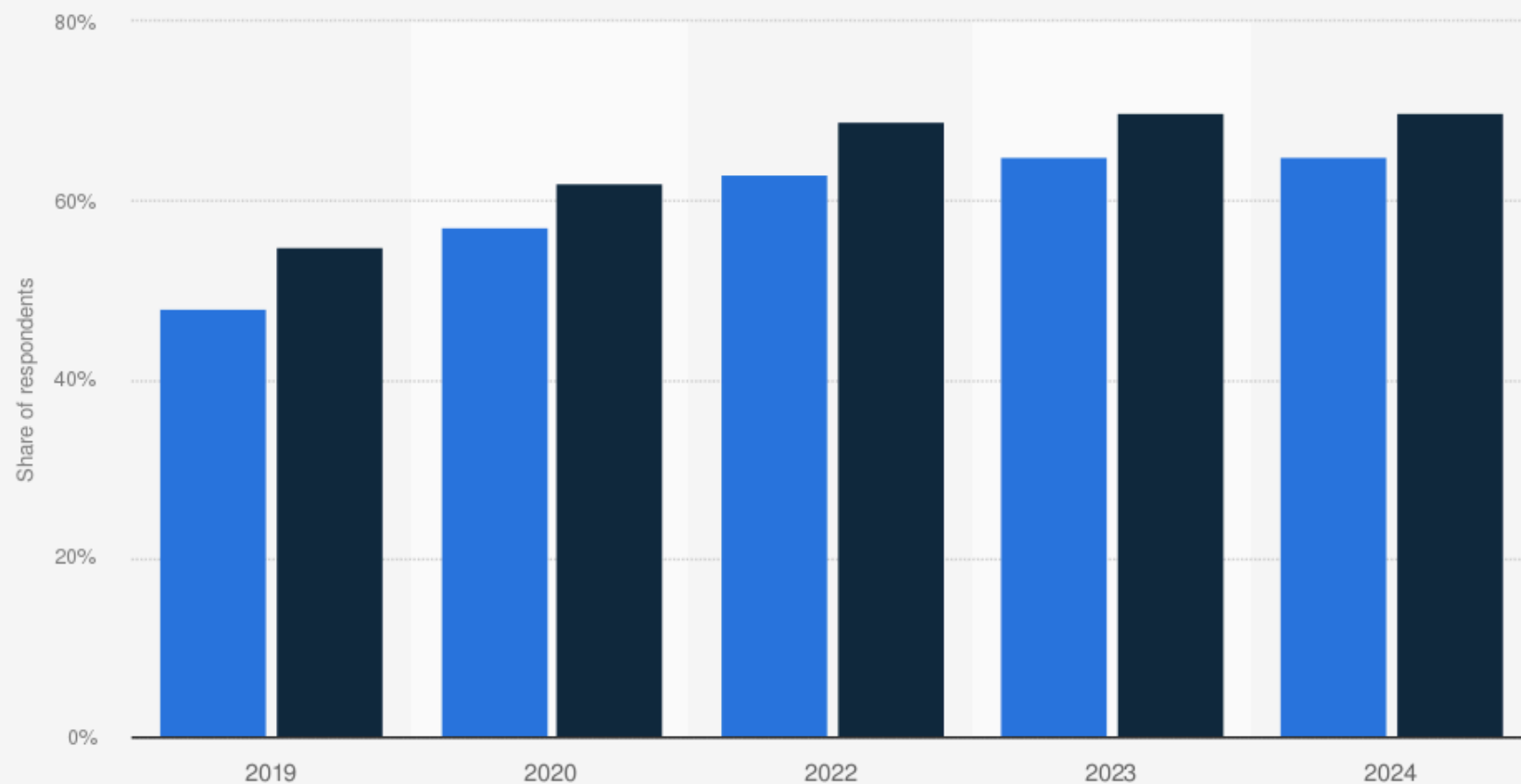
[1] สังคมชายเป็นใหญ่ ดั้งเดิม	[2] ยุคของการเรียกร้องสิทธิ และความหลากหลาย	[3] โลกแห่งข้อมูลและ AI	[?] ปัญหาใหม่:
• เพศถูกกำหนดด้วยชีววิทยา • บทบาททางเพศตายตัว	• เริ่มยอมรับ gender spectrum • แต่กฎหมาย/วัฒนธรรมยังล้าหลัง	• เพศถูก “วิเคราะห์” ผ่านข้อมูลที่มีอคติ • ระบบ AI จัดประเภทเพศแบบไบนารี • ผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียม (โดยไม่ตั้งใจ?)	• ใครงนิยาม “เพศ” ในยุคดิจิทัล? • กฎหมายจะรับรองความยุติธรรมทางเพศอย่างไร?

มุมมองของ AI เกี่ยวกับเพศ (Gender)

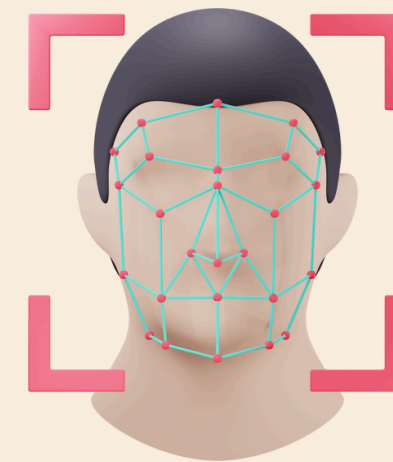
- ปัญญาประดิษฐ์ (AI) จะไม่สามารถ “มองเพศ” ได้โดยตรงหรือรับรู้ในเชิงสังคมวิทยา แต่สิ่งที่ AI สะท้อนออกมา มักเป็นผลของ ข้อมูลที่มีอคติทางเพศ (gender bias) และ การออกแบบอัลกอริทึม โดยมนุษย์
- การที่ AI “มองเพศ” จึงไม่ใชการรับรู้โดยอิสระ แต่คือการถ่ายทอดโครงสร้างทางเพศที่สังคมกำหนดไว้

Percentage of global population accessing the internet from 2019 to 2024, by gender

ที่มา : Digitalinformationworld (2024)

รูปแบบของ Gender Bias ในเชิงประจักษ์

Facial Recognition

Machine Translation

Recruitment and Hiring Algorithms

AI กับสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคทางเพศ

AI เป็นเครื่องมือที่ช่วยสร้างโอกาสในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและนวัตกรรม แต่ในขณะเดียวกันก็สร้างความท้าทายต่อสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะสิทธิในการไม่ถูกเลือกปฏิบัติ (non-discrimination) และสิทธิความเสมอภาคทางเพศ (gender equality)

● ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (UDHR, 1948)

มาตรา 1-2: ทุกคนเกิดมาอย่างเสรี และเท่าเทียมกันในศักดิ์ศรีและสิทธิ

● กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมือง และสิทธิทางการเมือง (ICCPR, 1966)

มาตรา 26: รับรองความเสมอภาคต่อกฎหมาย

● อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรี (CEDAW, 1979)

กำหนดพันธกรณีรัฐในการป้องกันและจัดการเลือกปฏิบัติทางเพศทุกรูปแบบ

● อนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ECHR, 1950)

มาตรา 8: ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการเคารพในชีวิตส่วนตัวและครอบครัว ที่อยู่อาศัย และการติดต่อสื่อสารของตน
มาตรา 14: การคุ้มครองและมีสิทธิเสรีภาพโดยไม่เลือกปฏิบัติ

ส่องกฎหมายกำกับดูแล AI ด้านเพศของต่างประเทศ

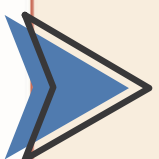
ภายใต้ EU Artificial Intelligence Act (AI Act) ได้กำหนดระดับความเสี่ยงในการใช้ AI โดย gender bias ใน AI จะแทรกอยู่ในทุกระดับตามกรณีการใช้งาน

**ระดับที่ 1 ยอมรับไม่ได้
(Unacceptable Risk) (Art. 5)**

Prohibited AI
เช่น บิดเบือนพฤติกรรมของบุคคลที่อาจก่อให้เกิดอันตรายทั้งกายและจิตใจ แสวงหาประโยชน์จากความเปราะบางของกลุ่มบุคคลในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดอันตรายทางกายหรือจิตใจ

**ระดับที่ 2 ความเสี่ยงสูง
(High Risk) (Art.6)**

Permitted but subject to regulatory requirements & conformity assessment
เช่น biometric identification ต่างๆ ที่ใช้ในการผ่านแดน

**ระดับที่ 3 ความเสี่ยงจำกัด
(Limited Risk) (Art.52)**

Permitted but subject to information & transparency obligations
เช่น Chatbot
มีการกำหนดหน้าที่ให้กับบุคคลสองประเภทคือ ผู้จำหน่ายระบบ (Provider) และผู้ใช้ระบบ (User) ให้แจ้ง หากใช้ deepfake sexual content หรือ chatbot/voice bias

**ระดับที่ 4 ความเสี่ยงต่ำ
(Minimal Risk/ No risk)**

No restriction
เช่น VDO Games, Spam filter
ให้ดำเนินการตามประมวลจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์ ซึ่งได้ถูกจัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการฯ

ส่องกฎหมายกำกับดูแล AI ด้านเพศ

ของต่างประเทศ

- จัดทำเป็น Soft Law ในรูปแบบของ **Blueprint for an AI Bill of Rights** ซึ่งเป็น policy guidance เพื่อเป็นแนวทางสำหรับหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาและใช้งาน AI อย่างเคารพสิทธิมนุษยชน โดยกำหนดหลัก **Algorithmic Discrimination Protections** ที่เน้นการใช้ AI อย่างเป็นธรรม ไม่มีอคติ และต้องมีมาตรการบรรเทาหากตรวจพบความเสี่ยง รวมทั้งกำหนดหลัก **Human Alternatives, Consideration, and Fallback**
- ในมลรัฐอิลลินอยส์ประกาศใช้ Artificial Intelligence Video Interview Act

- จัดทำเป็น Soft Law คือ แนวทางปฏิบัติ (best practice guidance) ได้แก่ **AI Governance Framework for Generative AI**
- กำหนดให้ผู้พัฒนา AI ต้องคำนึงถึง fairness เป็นหัวใจสำคัญ โดยแนะนำให้ใช้มาตรการ bias mitigation เช่น data diversity, debiasing, AI Verify audits
- AI Verify ทำหน้าที่เป็น สะพานเชื่อมโยงระหว่างกฎหมาย (hard law) และหลักจริยธรรม (soft law) ที่ลดช่องว่างและเป็นรูปธรรม

- จัดทำกฎหมายที่ชื่อ **Generative AI Measures, Algorithmic Recommendation Regulations- กำหนดห้ามอัลกอริทึมสร้าง algorithmic discrimination ที่กีดกันกลุ่มผู้ใช้ เช่น เพศ อายุ หรืออัตลักษณ์ทางเพศ**

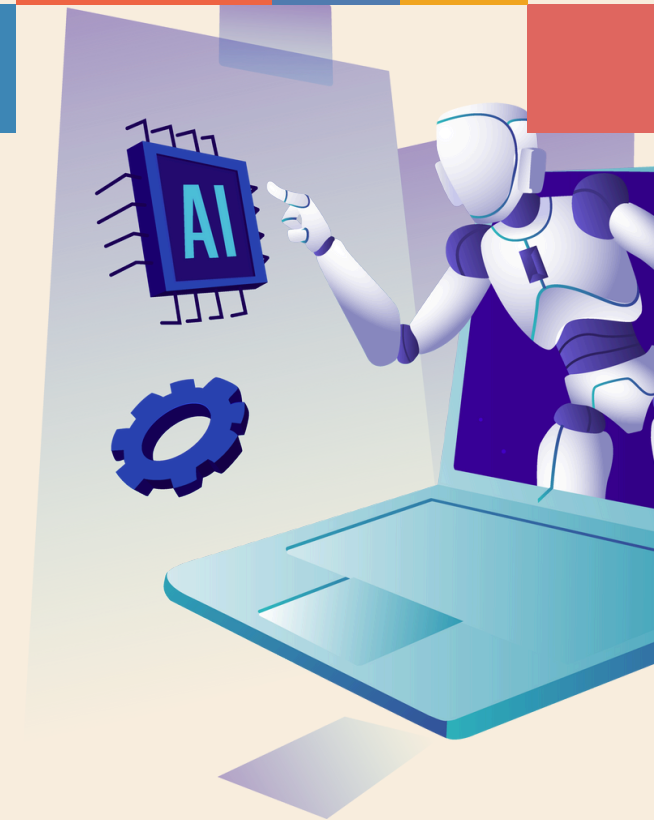
ส่องกฎหมายกำกับดูแล AI ด้านเพศ ของต่างประเทศ : มาตรการเสริม

- มีหน่วยงานกำกับและบทบาทต่อ AI & Gender Bias ในแต่ละด้าน คอบคลุมด้านการจ้างงาน การคุ้มครองผู้บริโภค ด้านการเงิน เป็นต้น
- กำหนดมาตรการเชิงเทคนิคและมาตรฐาน เช่น **NIST AI Risk Management Framework (2023)** หรือ **Algorithmic Impact Assessments (AIAs)** โดยเป็นการตรวจสอบระบบอัลกอริทึมว่าเกิดอคติหรือการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือไม่ เป็นต้น

- การพัฒนา AI Verify ซึ่งถือเป็นทั้ง testing toolkit และ governance framework สำหรับตรวจสอบระบบ AI ในหลายมิติ
- กลไกเสริมกฎหมายที่ยังไม่ออกหรือยังไม่บังคับใช้ และเพิ่มพลังให้ Soft Law มีความเป็นรูปธรรมผ่านวิธีการตรวจสอบที่ชัดเจน เช่น การทำ bias audit ผ่าน AI Verify

กำหนด **Generative AI Measures 2023** เพื่อวางกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดสำหรับผู้พัฒนาและผู้ให้บริการ generative AI ห้ามการผลิตเนื้อหาที่เลือกปฏิบัติหรือละเมิดศักดิ์ศรีของบุคคล เช่น การสร้าง deepfake sexual content โดยไม่ได้รับความยินยอม

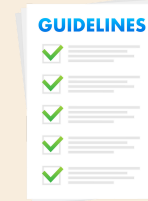
กฎหมายกำกับดูแล AI กับบริบทด้านเพศ ของประเทศไทย

ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายด้าน AI เฉพาะ แต่มีการพัฒนา Soft Law หลายชุดที่เกี่ยวข้องกับ AI เช่น

- แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2566-2570)
- ยุทธศาสตร์ปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ (พ.ศ. 2565-2570)
- แนวทางจริยธรรมปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติ

แต่! Soft Law ในปัจจุบันยังไม่ได้ “ลงรายละเอียด” เกี่ยวกับ Gender Dimension แบบเฉพาะเจาะจง

ความท้าทายด้านเพศ (Gender Challenges) ในการใช้ AI ของไทย

Soft Law กับการคุ้มครองความเสมอภาคทางเพศ

Gender-Sensitive AI Guidelines

คือ แนวปฏิบัติ/คู่มือเชิงสมัครใจ ที่กำหนดหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบและแก้ไขอคติทางเพศใน dataset และอัลกอริทึม

Voluntary Bias Audit

คือ การตรวจสอบระบบ AI เป็นระยะ เพื่อดูว่ามี gender bias หรือไม่โดยอาศัยมาตรฐานสมัครใจ

ข้อดี: เพิ่มความน่าเชื่อถือ (trust) ต่อ AI และกระตุ้นให้ธุรกิจแข่งขันกันในด้าน “responsible AI”

Public-Private Collaboration

การสร้าง เวทีความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานรัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย และองค์กรสิทธิสตรี/LGBTIQAN+

Ethical Impact Assessment (EIA)

คือ เครื่องมือประเมินผลกระทบเชิงจริยธรรม

กฎหมายกำกับดูแล AI กับบริบทด้านเพศของประเทศไทย

องค์ประกอบตามกรอบ ANT	ตัวอย่าง Actor/Network	ข้อเสนอทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง
Human Actors	นักพัฒนา AI, ผู้กำกับนโยบาย, ผู้บริโภค, กลุ่มสิทธิทางเพศ	- สร้างกลไกการมีส่วนร่วมของกลุ่มเปราะบางในการออกแบบนโยบาย AI - กำหนดแนวทางให้ผู้พัฒนา AI ต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบ
Non-Human Actors	อัลกอริธึม, training data, แพลตฟอร์ม, แดชบอร์ดการใช้งาน	- บังคับใช้การประเมินผลกระทบทางเพศ (Gender Impact Assessment) ในระดับระบบ - มาตรการด้านความโปร่งใส อาทิ การเปิดเผยที่มาของข้อมูลฝึก
Translation Process	การสร้าง/ส่งผ่านนियามเพศโดยระบบอัตโนมัติ	- กำหนดนิยามทางกฎหมายที่ไม่จำกัดเพศในเชิงไบนารีในกฎหมาย AI - ห้ามระบบ AI ใช้ข้อมูลทางเพศในการคัดกรองที่ไม่จำเป็น
Network Stability / Controversy	ความขัดแย้งระหว่างผู้กำหนดนโยบายและผู้ใช้ที่ได้รับผลกระทบ	ส่งเสริมให้มีกลไกการอุทธรณ์ผลการประมวลผล AI ที่ส่งผลต่อสิทธิส่วนบุคคล
Power and Politics	การครอบงำของภาคเอกชนใน AI governance	- กำหนดบทบาทของรัฐในมอนิเตอร์แพลตฟอร์มที่ใช้ AI ในวงกว้าง - ออกแนวทางเพื่อรองรับหลักการ AI เพื่อความเสมอภาค

